

УДК 78.071.1 Кармінський(045)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-3-11>

Оксана ЦУРАНОВА,

orcid.org/0000-0002-1516-1582 кандидат мистецтвознавства, доцент,
завїдувач кафедри фортепїано

Комунального закладу «Харківська гуманїтарно-педагогїчна академїя» Харківської обласної ради
(Харків, Україна) oksanatsuranova@ukr.net

Олена ХАЛЄЄВА,

orcid.org/0000-0002-8151-4374

кандидат мистецтвознавства, доцент,
завїдувач кафедри вокально-хорової пїдготовки вчителя

Комунального закладу «Харківська гуманїтарно-педагогїчна академїя» Харківської обласної ради
(Харків, Україна) haleevam@gmail.com

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРТЕПІАННИХ ТВОРІВ М. КАРМІНСЬКОГО

Стаття присвячена фортепїаннїй творчостї харківського композитора другої половини ХХ ст. Марка Кармінського (1930–1995), що є вагомим внеском у скарбницю національної інструментальної музики. Твори для фортепїано композитора віддзеркалюють його художнє бачення світу, представляють місткий калейдоскоп образів, що створюються мовою, характерною для авторського почерку загалом.

Метою статтї є дослідження особливостей фортепїанної творчостї М. Кармінського, узагальнення її жанрових і стилїстичних особливостей.

Фортепїанний доробок композитора становлять 5 партит, збірники «27 п'єс у тридольному ритмі», «Музика для дітей», «Фортепїаннї п'єси для дітей», а також окремі твори зі спектаклів, сюїт тощо.

Сам композитор особливо видїляв написанї ним партити, в музицї яких акумулювалися найбільш характернї стилїстичнї особливостї авторського письма. Останньому властивї декламаційно опукла мелодика, що має витоки з вокально-пїсенної творчостї майстра, вихїд за межї квадратностї, тональна і метрична змінність, багата темброво-гармонїчна палїтра, значна агогїчна різноманїтність. М. Кармінський умїло наближає звучання фортепїано до симфонїчного оркестру, тим самим надаючи йому ілюстративну роль театрального дїйства. Музичний матерїал партит має лїтературний прототип, що безпосередньо відображається на змїсті художнього образу п'єс. Першї чотири цикли відтворюють історико-стильовї та художнї особливостї барочної захїдноєвропейської музики, музика П'ятої партити безпосередньо орієнтована на ХХ ст.

Широко популярною є фортепїанна музика М. Кармінського для дітей. Її життєздатність зумовлюють такї чинники, як: програмність, жанрова приналежність, ясність форми та музичної мови, виразний тематизм, виконавська зручність, прозорість фактури.

Твори для фортепїано М. Кармінського користуються заслуженою любов'ю та популярністю у виконавців. У них органічно поєднуються інструктивнї й художнї завдання, образність змїсту і досконалість засобів виразності. Фортепїаннї п'єси, написанї М. Кармінським для дітей, продуктивно впливають на їхнїй загальнїй музичнїй розвиток, виховують художнє мислення і смак, доповнюють їхню творчу уяву новими музичними образами.

Ключовї слова: фортепїанна музика, жанр, стилїстичнї особливостї, партита, твори для дітей.

Oksana TSURANOVA,

orcid.org/0000-0002-1516-1582 Candidate of Art History, Associate Professor,
Head of the Department of Piano

Public Institution "Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council
(Kharkov, Ukraine) oksanatsuranova@ukr.net

Olena HALEEVA,

orcid.org/0000-0002-8151-4374

Candidate of Art History, Associate Professor,

Head of the Department of Vocal-Choral Teacher Training

Public Institution "Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council
(Kharkov, Ukraine) haleevam@gmail.com

STYLISTIC PECULIARITIES OF M. KARMINSKY'S PIANO WORKS

The article is devoted to the piano work of Mark Karminsky (1930–1995), who is a great Kharkiv composer of the second half of the XX century and who made significant contribution to the treasury of national instrumental music. Works for piano by the composer reflect his artistic vision of the world, represent a capacious kaleidoscope of images created in the language inherent to the author's style as a whole.

The aim of the article is to study the peculiarities of M. Karminsky's piano work as well as generalize its genre and linguistic stylistic features.

The composer's piano works consist of 5 partitas, collections of "27 plays in three-part rhythm", "Music for children", "Piano pieces for children", as well as separate works from performances, suites, etc.

The composer himself singled out the partitas he wrote, in the music of which the most characteristic linguistic and stylistic features of the author's writing were accumulated. The latter is characterized by a declamatory convex melody, which has its origins in the vocal and song work of the master, going beyond the square, tonal and metric variability, rich timbre-harmonic palette, significant agogic diversity. M. Karminsky skillfully brings the sound of the piano to the symphony orchestra, thus giving it an illustrative role of theatrical action. The musical material of the partitas has a literary prototype, which is directly reflected in the content of the fictional image of the plays. The first four cycles reproduce the historical-stylistic and artistic features of Baroque Western European music, the music of the Fifth Part is directly focused on the XX century.

M. Karminsky's piano music for children is widely popular. Its viability is determined by the following factors: programmaticity, genre affiliation, clarity of form and musical language, expressive themes, performance convenience, transparency of texture.

M. Karminsky's works for piano enjoy well-deserved love and popularity among performers. They organically combine instructive and artistic tasks, imagery of content and perfect means of expression. Piano pieces written by M. Karminsky for children have a productive effect on their overall musical development, cultivate artistic thinking and taste, and supplement their creative imagination with new musical images.

Key words: piano music, genre, style, linguistic and stylistic features, partitas, works for children.

Постановка проблеми. Українська фортепіанна музика – яскрава сторінка європейського музичного мистецтва загалом. Значний внесок у скарбницю національної фортепіанної музики зробили композитори Слобідського краю, у тому числі представники харківської композиторської школи, серед яких – А. Гайденко, Ю. Гусєв, О. Глотов, Л. Донник, В. Дробязгіна, В. Птушкін, В. Соляников, М. Стецюн, Л. Фучаджі, Т. Хмельницька, Л. Шукайло та ін. Кожен з цих композиторів поповнив фортепіанний репертуарний список, збагативши його якісними, різноманітними творами, що постійно з'являються в концертних програмах піаністів різного вікового та виконавського рівнів. Особливе місце серед композиторів Харкова заслужено посідає Марко Веніамінович Кармінський (1930–1995).

Життєздатність творчого доробку митця говорить сама за себе. Твори М. Кармінського, що обіймають величезний змістовий діапазон від балетних, театральних, оперних, хорових і вокальних опусів, до інструментальних циклів і п'єс, постійно звучать з естрадних майданчиків, включаються до педагогічного репертуару мистецьких закладів різного рівня. Адже особливе місце у творчій спадщині митця посідають твори для фортепіано, широкий жанровий спектр яких дає можливість виконавцям різного рівня підготовки поповнити свій навчальний та концертно-виконавський список.

Аналіз досліджень. Питання, пов'язані з жанрово-стилістичними, інтерпретаційними складниками української фортепіанної музики, завжди посідали суттєве місце у пошуковому полі вітчизняних музикознавців. Починаючи з 60-х рр. минулого століття зацікавленість у її систематизації довели М. Дремлюга, В. Довженко, М. Гор-

дійчук. Продовжили розробку цього матеріалу науковці наступного десятиліття – Ю. Вахраньов, М. Калашник, Л. Ніколаєва, В. Тимофєєв, Н. Хінкулова, І. Цурканенко. Спираючись на наукові знахідки своїх попередників, О. Фрайт, М. Северинова, Н. Ревенко, Л. Ланцута та ін. досліджують такі питання, як роль і місце фортепіанної музики у культурі України, програмність і збереження художньо-світоглядних традицій у творчості композиторів 80–90-х рр. ХХ ст. тощо.

Проте, незважаючи на постійний інтерес наукової думки до широкого кола питань щодо національної фортепіанної музики, залишаються певні лакуни, що обіймають маловивчену проблематику творчості композиторів регіональних культур. Ідеться про музичних діячів Східної України другої половини ХХ ст., у тому числі й М. Кармінського. Творчість останнього розглядалась науковцями Г. Ганзбургом (2000), К. Гейвандовою (1981), Н. Тишко (1987), М. Черкашиною (2000). Сучасні музикознавці аналізують творчу спадщину композитора у контексті хорового мистецтва (Ю. Іванова, 2000), художнього процесу створення окремих творів (Е. Кушова, 2004). Проте узагальнень щодо стилістичних особливостей фортепіанної творчості М. Кармінського дотепер зроблено не було.

Метою статті є дослідження особливостей фортепіанної творчості М. Кармінського, узагальнення її жанрових і стилістичних особливостей.

Виклад основного матеріалу. Марко Веніамінович народився й усе своє життя провів у Харкові. Закінчив Харківську консерваторію 1953 р., з 1955 р. – Член Спілки композиторів УРСР, заслужений діяч мистецтв УРСР (1980). Творча спадщина митця охоплює різні музичні жанри, ним написані: чотири опери, ораторія, симфонія,

балет, камерно-інструментальнi й хоровi твори, пiснi (бiльше нiж 200), музика до фiльмiв i театральных вистав, твори для фортепiано.

Найвiдомiший твiр М. Кармiнського – дитячий мюзикл «Робiн Гуд», виконавцями якого були видатнi радянськi спiваки Й. Кобзон, Л. Лещенко, В. Толкунова, Є. Леонов. Свiт дитинства, що уособлює у собi безмежну любов i радiсть, з одного боку, та мiнливий настрiй суму й образи – з iншого, а також є утiленням тонкого фiлософського лiризму й глибинних духовних iстин – генеральна лiнiя творчостi композитора.

Твори для фортепiано М. Кармiнського хронологiчно належать до пiзнього перiоду його творчостi. Особливо плiдними були 80–90-i рр., коли Марко Венiамiнович зосередився на жанрi фортепiанної мiнiатюри, що відкрила нову грань обдарування автора. Фортепiанний доробок композитора становлять П'ять партит, збiрники «27 п'єс у тридольному ритмi», «Музика для дiтей», «Фортепiаннi п'єси для дiтей», а також окремi твори зi спектаклiв, сюiт тощо.

Сам композитор особливо видiляв написанi ним партити, що представляють п'єси, поєднанi у цикличну форму. Першi чотири з п'яти циклiв створенi на музичному матерiалi незавершеного митцем балету «Рембрандт» за однойменною драмою Дм. Кедрина. Кожна з п'яти частин партит, що представлена у виглядi мiнiатюри, має певну жанрову приналежнiсть, як наприклад: «Мадригал», «Менует», «Концертiно», «Канцона», «Фiнал» з Першої партити, «Прелюдiя», «Багатель» з Другої партити, «Канцонета», «Павана», «Рондо», «Интерлюдiя» з Третьої партити. Звучання цих п'єс незримо переносить слухача в iсторичну епоху минулого, що досягається за допомогою використання автором характерних ритмо-iнтонацiйних зворотiв, лаконiчнiй, яскравiй мелодичнiй палiтрi.

Уперше в українській фортепiаннiй музицi подiбний цикл з'явився у творчостi М. Лисенка. У своїй «Українськiй сюiтi у формi старовинних танцiв на основi народних пiсень», написанiй мiж 1867–1869 рр., композитор звернувся до характерних бароковiй захiдноєвропейськiй музицi жанрiв – гавоту, сарабандi, курантi, прелюдiї, токати. М. Лисенко привнiс у цi звичнi музичнi форми iнтонацiйне звучання українськoї народної пiснi, тим самим оновивши традицiйнi для барокової музики фактурнi формули, полiфонiчнi прийоми новим змiстом.

Продовжив упровадження захiдноєвропейських жанрiв у палiтру звучання українськoї фортепiанної музики В. Косенко. Його цикл «11 етюдiв у формi старовинних танцiв», що написаний

у 1928–1930 рр., – одна з яскравих сторiнок нацiональної фортепiанної творчостi ХХ ст. У цьому циклi В. Косенко продемонстрував майстернiсть, що граничить з кiномистецтвом, засобами якого минуле зримо оживає i впритул наближається до сучасного глядача. Звучання кожного з етюдiв циклу – оригiнальний зразок старовинного мистецтва захiдноєвропейських народiв, переломлений крiзь призму українськoї народної пiсенно-танцювальної тематики.

Отже, М. Кармiнський також у своїх партитах представляє новий формат прочитання ustalених жанрiв старовинної музики. Окремо варто зазначити останню, П'яту партиту (1990), що має програмну назву «Пiсля прочитання роману М. Булгакова «Майстер i Маргарита» i не спирається на матерiал музики з балету. Остання П'ята партита є, на думку Е. Куцовой, логiчним завершенням макроциклу партит, що «дозволило остаточно реалiзувати оригiнальний художнiй задум, народження та визривання якого відбувалося у музично-театральнiй сферi» (Куцова, 2004: 12).

Вiдомо, що творчий почерк М. Кармiнського викристалiзовувався у перiод його роботи в музичному театрi. Композитор любив i цiнував театральне мистецтво, старанно й послiдовно писав для сценiчних постанов. Тому у своїх iнструментальних творах, за вiдсутнiстю поетичного слова, засобами музичної мови створював зоровi, театральнo зримi образи. Можна сказати, що дiєвiсть театральної сцени вiн перенiс у площину фортепiанної фактури. П'єси з П'ятої партити «Посвята Мастеру», «Видiння Маргарити», «Знавiснiлий вальс» – це невеличкi драматичнi сцени, у втiленнi образного змiсту яких автор виходить за рамки суто фортепiанного звучання, впритул наближаючись до симфонiчного. Досягти такого ефекту композитору допомагають певнi звукозображальнi прийоми.

«Знавiснiлий вальс» (або «Мефiсто-вальс») – одна з найулюбленiших у виконавцiв п'єса циклу. Композитор зробив також її перекладання для ансамблевого виконання для двох фортепiано. Музичному матерiалу твору передує епiграф iз роману М. Булгакова «Майстер i Маргарита», строки якого виконують роль вербального «навігатора» музичного образа.

П'єса написана у тричастиннiй формi у тональностi фа-мiнор. Стрiмкий двотактовий вступ, що побудований на низхiдному «погрозливому» хроматичному ходi октав у партiї правої руки та ускладнених акордах кадансового звороту, що звучить у партiї лiвої руки, наче б то вносить слухача у вирiй фантастичних подiй, що розгортаються в

романі. Тема крайніх частин вальсу уособлює у собі образ темних сил, яким намагається протидіяти світ людяності й любові – тематичне зерно середньої частини.

Картину «Знавіснілого вальсу» композитор зображає у досить концентрованому вигляді. Усі засоби музичної виразності спрямовані на демонстрацію цього безжалісного й дикого танцю, викладеного у традиційному тридольному розмірі. Музичне полотно твору насичене швидким темпом – *Allegro con fuoco*, переважно гучною звучністю – *ff* і *fff*, а також складними – п'яти-, шестизвучними акордами з декількома терпкими секундовими звучаннями усередині – улюбленими гармонічними співзвуччями М. Кармінського. Тональний план твору залишається не зміненим, основними гармонічними одиницями виступають акорди домінантової групи.

Нетривале послаблення напруженого звучання вальсу спостерігається у його середній частині, що будується на дещо іншому тематичному матеріалі. Помітну прозорість фактури «обтяжують» лаконічні акордові співзвуччя, що виконують роль підголосків до основної теми у партії правої руки. Але це невеличке 15-тактове затишшя стрімко змінює нова хвиля експресивного звучання, що відкриває репризну частину твору. У ній драматичні події посилюються за рахунок хвилеподібного розгортання матеріалу, де кожна наступна хвиля музичної побудови заповнюється найскладнішими акордовими звучаннями. До цього композитор додає стрімкі висхідні триольні й квартольні хроматичні поспівки, що звучать у швидкому темпі як пронизливі гліссандуючі ковзання, що нагадують помахами польоту Маргарити.

Упритул до останнього акорду п'єси її динамічний план, щільність фактури, темпо-ритмічний склад залишаються незмінними. Вони утворюють картину фантастичної дійсності, що налаштує слухача на сприйняття булгаковських образів засобами музичної мови.

Узагальнюючи деякі особливості фортепіанної творчості М. Кармінського, слід відзначити його часте звернення до тридольності як приналежності окремого жанрового різновиду. Наприклад, композитор укладає збірник «27 п'єс у тридольному ритмі», що містить два зошити й має відповідно назви – «По сторінках дитячих альбомів та сюїт» та «Вальси й настрої». До цього збірника увійшли п'єси, написані М. Кармінським у різні роки для театральних вистав, кінофільмів, творів з дитячих циклів, танцювальних сюїт тощо. Уперше ці збірники були виконані у 1995 р. учнями дитячих музичних шкіл Харкова.

Судячи зі змісту Зошита, можна упевнено виокремити найулюбленіший жанр М. Кармінського – вальс. У цьому жанрі написано 15 із 27 п'єс збірника. Дивує образний зміст вальсів, а саме: «Вальс-гримаса», «Вальс із шарфом», «Вальс квітів», «Кантрі-вальс», «Останній шкільний вальс», «Весільний вальс» тощо. Композитор не перестає дивувати слухача своєю фантазією, винахідливістю, тонким відчуттям гумору і стилю. Автор творів легко й віртуозно спілкується мовою вальсу, відкриває його нові жанрові стилістичні грані. Без перебільшення можна сказати, що М. Кармінський – це сучасний український Й. Штраус, що вміло осучаснює класичну жанрову модель шляхом використання нових, притаманних ХХ ст. мелодико-тематичних формул, легких, наче мереживо ритмічних малюнків, а також традиційно стійкою тонально-гармонічною системою.

Говорячи про фортепіанну творчість М. Кармінського, неможливо не згадати про твори, написані ним для дітей. Вони, як наприклад твори збірника «Музика для дітей», увібрали у себе більш характерні композиторському почерку особливості. «Дитячі пісні Кармінського, – наголошує Г. Ганзбург, – відрізняє яскрава <...> образність. Композитор створив свій неповторний театр пісні, що переносить дітей у захопливий світ казки, фантазії, веселих цікавих пригод, безстрашних героїв, які борються з неправдою і злом» (Ганзбург, 2000: 6). Сказане музикознавцем певною мірою стосується і фортепіанних п'єс.

Майстерність композитора проявилась у тому, що ці твори зрозумілі й близькі дитячій аудиторії, зручні для виконання. Сам Марко Веніамінович уважав, що тільки діти можуть повною мірою зрозуміти його твори. Програмність, ясність форми та музичної мови пробуджують дитячу увагу, надихають на яскраве виконання.

Усі п'єси «Дитячого альбому», що увійшли до збірника «Музика для дітей», окрім програмної назви, мають жанрову приналежність, а саме: «Улюблена казка: Маленьке рондо», «Ляльки танцюють: Скерцино», «Похід іграшок: Марш», «Старовинна історія: Маленька балада», «Веселий трубач: Гумореска», «Образ: Інтермецо в старовинному стилі», «Осінній день: Сумна полька», «Степом, степом...: Ліричний наспів», «Ми граємо на дворі: Етюд-галоп», «Біля зарослого озера: Прелюдія». У такий спосіб автор допомагає виконавцеві якомога ближче зрозуміти й розкрити образ твору, деталізувати його жанрову специфіку.

Усі твори збірника «Музика для дітей» сповнені дитячою безпосередністю, несуть у собі добро й

людяне начало. Це і картини природи («Осїннїй день: Сумна полька», «Степом, степом...: Ліричний наспїв», «Бїля зарослого озера: Прелюдїя»), і веселї дитячї ігри («Ляльки танцюють: Скерцино», «Похїд іграшок: Марш»), і розповїдї-казки («Старовинна історїя: Маленька балада», «Улюблена казка: Маленьке рондо»), а також яскравї жанровї нариси («Веселий трубач: Гумореска», «Образ: Інтермецо в старовинному стилї»). Більшїсть п'єс написано у мажорних ладах, що створює позитивний настрїй циклу загалом.

Висновки. Отже, фортепїанна творчїсть М. Кармінського яскраво ілюструє мислення митця, відображає характернї йому мелодико-гармонїчнї звороти, улюбленї метро-ритмїчнї формули, колористичнї прийоми розвитку музичного матерїалу. У творах для фортепїано Марка Вїніамїновича органічно поєдналися класична лаконїчнїсть музичного мислення і сучасна свобода композиторського висловлювання. Стилїстичним особливостям композитора властивї декламаційно опукла мелодика, що має витоки

з вокально-пїсенної творчостї майстра, вихїд за межї квадратностї, тональна і метрична змїннїсть, велика агогїчна рїзноманїтнїсть, багата темброво-гармонїчна палїтра. У п'єсах, як правило, застосована трїчастинна репрїзна форма, що надає їм логїчного обрамлення.

У фортепїаннїй музицї, написанїй у пїзнїй перїод творчостї, переломилися бїльш характернї його особистому почерку особливостї, набутї упродовж усїєї музичної дїяльностї. Фортепїанна палїтра М. Кармінського насичена театральнo-образним змїстом, що передається зрозумїлою мовою сучасної композиторської технїки.

Твори для фортепїано М. Кармінського користуються заслуженою любов'ю та популярнїстю у виконавцїв. У них органічно поєднуються інструктивнї й художнї задачї, образнїсть змїсту і досконалїсть засобїв виразностї. Фортепїаннї п'єси, написанї М. Кармінським для дїтей, продуктивно впливають на їхнїй загальнїй музичнїй розвиток, виховують художнє мислення і смак, доповнюють їхню творчу уяву новими музичними образами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воспоминания о Марке Карминском / сост. Г. И. Ганзбург. Харьков : Каравелла, 2000. 132 с.
2. Гейваднова К. Н. Марк Карминський. Київ : Музична Україна, 1981. 44 с.
3. Іванова Ю. Вокально-хорова творчїсть М. Кармінського. *Культура України*. 2000. Вип. 6. С. 140–148.
4. Кушчова Е. Фортепїаннї партити Марка Кармінського: проблема реалїзацїї художнього задуму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист-ва : 17.00.03. Одеса, 2004. 16 с.
5. Тышко Н. Марк Вениаминович Карминский. *О тех, кто пишет музыку для детей: очерки об украинских композиторах*. Київ : Музична Україна, 1987. С. 92–116.
6. Черкашина М. Двадцать четыре тысячи три дня композитора Марка Карминского. *Воспоминания о Марке Карминском* / сост. Г. И. Ганзбург. Харьков : Каравелла, 2000. С. 28–30.

REFERENCES

1. Vospominaniya o Marke Karminskom [Memories about Mark Karminskyi] / In Ganzburg G. I. Kharkov: Karavella, 2000. 132 p. [in Russian].
2. Heivandova K. N. Mark Karminskyi [Memories about Mark Karminskyi]. Kyiv: Muzychna Ukraina, 1981. 44 p. [in Ukrainian].
3. Ivanova Yu. Vokalno-khorova tvorchist M. Karminskoho [Vocal choral work by M. Karminskyi] *Kultura Ukrainy* [Culture of Ukraine]. 2000. No 6. Pp. 140–148 [in Ukrainian].
4. Kushchova E. Fortepianni partiti Marka Karminskogo: problema realizacii hudozhnogo zadumu [Piano partitas of Mark Karminsky: The problem of the realisation of the artistic intention]: avtoref. dis. ... kand. mist-va: 17.00.03. Odesa, 2004. 16 p. [in Ukrainian].
5. Tyshko N. Mark Veniaminovich Karminskiy [Mark Veniaminovich Karminskyi]. About those who write music for children: essays about Ukrainian composers. Kyiv: Muzychna Ukraina, 1987. Pp. 92–116 [in Russian].
6. Cherkashina M. Dvadsat chetyre tysyachi tri dnya kompozitora Marka Karminskogo [Twenty-four thousand and three days of the composer Mark Karminskyi] *Memories about Mark Karminskyi* / In Ganzburg G. I. Kharkov: Karavella, 2000. Pp. 28–30 [in Russian].